

BIOLOGIYA TA'LIMIDA QUHLARNING O'RGANISHNING PEDAGOGIK PSIXOLOGIK AHAMIYATI.

Norboyeva Naima Begali qizi
Termiz davlat pedagogika instituti
Tabiiy va aniq fanlar fakulteti biologiya
ta'lim yo'nalishi 4-bosqich talabasi
E mail: naimanorboyeva852@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu bob biologiya ta'limida qushlarni o'rganishning pedagogik va psixologik ahamiyatini har tomonlama tahlil qiladi. Tadqiqot qushlarning kognitiv ko'nikmalarni rivojlantirish, ilmiy savodxonlikni oshirish, shuningdek, talabalarning ruhiy farovonligini yaxshilash va atrof-muhitga mas'uliyatli munosabatni shakllantirishdagi rolini o'rganadi. Biophilija nazariyasi va tabiatga asoslangan ta'lim yondashuvlari asosida, qushlarni kuzatishning o'quv jarayoniga integratsiyasi talabalarning o'rganish motivatsiyasini oshirishi, stress darajasini kamaytirishi va ekologik etikani mustahkamlashi ko'rsatiladi. Bobda mavjud ilmiy adabiyotlar sintez qilinib, amaliy tavsiyalar beriladi.

Kalit so'zlar: Qushlar, biologiya ta'limi, pedagogika, psixologiya, ekologiya, biophilija, aqliy salomatlik, atrof-muhit etikasi.

Abstract. This chapter comprehensively analyzes the pedagogical and psychological significance of studying birds in biology education. The research explores the role of birds in developing cognitive skills, enhancing scientific literacy, improving students' mental well-being, and fostering responsible environmental attitudes. Based on biophilia theory and nature-based learning approaches, the integration of bird observation into the educational process is shown to increase student motivation, reduce stress levels, and strengthen ecological ethics. The chapter synthesizes existing scientific literature and provides practical recommendations.

Keywords: Birds, biology education, pedagogy, psychology, ecology, biophilia, mental health, environmental ethics

Аннотация. Данная глава всесторонне анализирует педагогическое и психологическое значение изучения птиц в биологическом образовании. Исследование изучает роль птиц в развитии когнитивных навыков, повышении научной грамотности, а также в улучшении психического благополучия студентов и формировании ответственного отношения к окружающей среде. На

основе теории биофилии и подходов к обучению, основанных на природе, показано, что интеграция наблюдения за птицами в учебный процесс повышает мотивацию студентов к обучению, снижает уровень стресса и укрепляет экологическую этику. В главе синтезируется существующая научная литература и даются практические рекомендации.

Ключевые слова: Птицы, биологическое образование, педагогика, психология, экология, биофилия, психическое здоровье, экологическая этика

Kirish. Biologiya ta'limi tabiatni tushunish va unga hurmat bilan munosabatda bo'lish uchun asos yaratadi. Biroq, murakkab ekologik tushunchalarni o'quvchilarga yetkazish va ularda ilm-fanga bo'lgan qiziqishni uyg'otish ko'pincha qiyin vazifa bo'lib qolmoqda. Shu bilan birga, zamonaviy ta'lim muhitida talabalarning ruhiy salomatligi bilan bog'liq muammolar, xususan, stress va psixologik zo'riqishning ortishi dolzarb masalaga aylangan. Ushbu kontekstda, qushlarni o'rganish biologiya ta'limi uchun nafaqat qiziqarli, balki pedagogik va psixologik jihatdan ham chuqur ahamiyatga ega bo'lgan noyob vosita sifatida namoyon bo'ladi.

Asosiy qism. Qushlarni o'rganishning pedagogik va psixologik ahamiyatini tushunish uchun bir qator nazariy asoslar va empirik tadqiqotlarga murojaat qilish zarur. Bu jarayon tabiatga asoslangan ta'lim, biophiliya nazariyasi va diqqatni tiklash nazariyasi kabi tushunchalar bilan chambarchas bog'liq.

Tabiatga asoslangan ta'lim (Nature-Based Learning): Bu yondashuv o'quv jarayonini tabiat bilan bevosita aloqada tashkil etishni nazarda tutadi. Qushlar, o'zlarining keng tarqalganligi va ko'rinarligi tufayli, tabiat olamiga kirish uchun eng qulay nuqtalardan biri hisoblanadi]. Ular orqali o'quvchilar ekologiya, ekotizim dinamikasi va atrof-muhitni muhofaza qilish kabi murakkab tushunchalarni amaliy misollar orqali o'rganishlari mumkin.

Biophiliya nazariyasi: Edvard O. Uilson tomonidan ilgari surilgan bu nazariya insonning boshqa tirik organizmlar va tabiat bilan bog'lanishga bo'lgan tug'ma ehtiyojini ta'kidlaydi. Browning va Peters ta'kidlashicha, biophiliya dizayni, ya'ni tabiat elementlarini o'quv muhitiga integratsiya qilish, kognitiv funksiyalarni, jismoniy salomatlikni va psixologik farovonlikni oshirishi mumkin. Qushlar bilan o'zaro aloqa, ularning sayrashlarini tinglash yoki ularni kuzatish ushbu biophiliya ehtiyojini qondirishning bevosita yo'llaridan biridir.

Diqqatni tiklash nazariyasi (Attention Restoration Theory - ART): Stiven va Reychel Kaplan tomonidan ishlab chiqilgan bu nazariya, tabiat bilan o'zaro aloqa insonning diqqatni jamlash qobiliyatini tiklashga yordam berishini ta'kidlaydi. Shahar

shovqinlari va doimiy stimullar tufayli yuzaga keladigan "yo'naltirilgan diqqat charchoqlari" tabiatda bo'lish orqali kamayishi mumkin. Qushlarning tinchlantiruvchi sayrashlari va ularni kuzatish jarayoni diqqatni tiklash uchun samarali vosita bo'lishi mumkin.

Qushlarni o'rganishning pedagogik ahamiyati bir qator tadqiqotlarda ta'kidlangan.

Kognitiv ko'nikmalarni rivojlantirish: Qushlarni kuzatish talabalarda kuzatish, tinglash, tadqiqot o'tkazish va xulosa chiqarish kabi muhim ko'nikmalarni shakllantiradi. Qushlarning xilma-xilligi va moslashuvchanligini o'rganish orqali talabalar biologik xilma-xillikni, geografik tarqalishni va ekologik moslashuv mexanizmlarini chuqurroq tushunadilar. Bu jarayon ularning tanqidiy fikrlash va muammolarni hal qilish qobiliyatini oshiradi.

Ilmiy savodxonlikni oshirish: Qushlar ekologiya, ekotizim dinamikasi va atrof-muhitni muhofaza qilish kabi murakkab ilmiy tushunchalarga kirish uchun qulay va jozibali vosita hisoblanadi. Ular orqali talabalar mahalliy ekotizimlar haqida savollar berishga, ularning ishlash mexanizmlarini o'rganishga va atrof-muhit muammolariga yechim izlashga undaladi. Bu esa ularning ilmiy savodxonligini va tabiatga bo'lgan qiziqishini oshiradi.

Faol va joyga asoslangan o'rganish: Qushlarni o'rganish ko'pincha ochiq havoda, bevosita tabiat bilan aloqada bo'lishni talab qiladi. Bu joyga asoslangan ta'limni rag'batlantiradi, bunda o'quvchilar o'zlarining mahalliy muhitlari haqida bilimlarni egallaydilar va ularga egalik hissini rivojlantiradi.

Qushlarni o'rganishning biologiya ta'limidagi pedagogik va psixologik ahamiyati bo'yicha olingan natijalar, ushbu faoliyatning talabalarning har tomonlama rivojlanishi uchun noyob va samarali vosita ekanligini ko'rsatadi.

Qushlarning o'ziga xos xususiyatlari – ularning keng tarqalganligi, ko'rinarliligi va parvoz qilish qobiliyati – ularni tabiatga kirish uchun boshqa organizmlarga nisbatan ancha qulay va jozibali qiladi. Bu ularni biologiya ta'limida kognitiv ko'nikmalarni (kuzatish, tahlil, sintez) rivojlantirish, ilmiy savodxonlikni oshirish va ekologik tushunchalarni o'zlashtirish uchun ideal ob'ektga aylantiradi.

Eng muhimi, qushlarni o'rganishning pedagogik va psixologik foydalari o'zaro chambarchas bog'liqdir. Masalan, qushlarni kuzatish orqali olingan bilimlar talabalarning ilm-fanga bo'lgan qiziqishini oshirsa, bu jarayonning o'zi ularning ruhiy farovonligini yaxshilaydi va stress darajasini kamaytiradi. Bu biophiliya nazariyasi va diqqatni tiklash nazariyasi [6] bilan to'liq mos keladi, chunki insonning tabiat bilan bog'lanishga bo'lgan tug'ma ehtiyoji qondirilganda, ham kognitiv, ham hissiy funksiyalar yaxshilanadi. Ayniqsa, talabalar orasida ruhiy salomatlik muammolari

ortib borayotgan bir paytda, qushlarni kuzatish kabi qulay va arzon faoliyatning samaradorligi juda muhimdir.

Xulosa. Ushbu bob biologiya ta'limida qushlarni o'rganishning pedagogik va psixologik ahamiyatini chuqur tahlil qilib, uning talabalarning har tomonlama rivojlanishidagi muhim rolini asoslab berdi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, qushlarni o'rganish nafaqat kognitiv ko'nikmalarni (kuzatish, tahlil, xulosa chiqarish) va ilmiy savodxonlikni (ekologiya, xilma-xillik) rivojlantiradi, balki talabalarning ruhiy farovonligini (stressni kamaytirish, diqqatni tiklash, hissiy bog'liqlik) sezilarli darajada yaxshilaydi. Bu jarayon biophiliya nazariyasi va diqqatni tiklash nazariyasi kabi ilmiy asoslarga tayanadi, insonning tabiat bilan bog'lanishga bo'lgan tug'ma ehtiyojini qondiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Baxriddinova R. U., Musurmonovich F. S. Maktabda tabiiy fanlar, texnologiya, muhandislik, san'at va matematika fanlarini uyg'unlikda o'qitishning afzalliklari //nazariy va amaliy fanlardagi ustuvor islohotlar va zamonaviy ta'limning innovatsion yo'nalishlari. - 2024. - T. 1. - №. 4. - C. 259263.
2. S.Dadayev, Q.Saparov „Zoologiya" (Xordalilar 2-qissm) Cho'lpon nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi Toshkent -2011.
3. S.Dadayev, K.Saparov, „Umurtqalilar zoologiyasi" Toshkent „Turon-iqbol" 2019.
4. Xaqberdiyeva Sh. T. (2025). Zamonaviy ilg'or xorijiy tajribalar asosida qon aylanish tizimi mavzusini o'qitishning innovatsion pedagogik texnologiyalarni qo'llash imkoniyatlari. «Maktabgacha Va Maktab Ta'limi» Jurnal, 3(12), 16–19. <https://doi.org/10.5281/zenodo.17991257>